

บทที่ 5 พรรคการเมือง

พรรคการเมืองและพรรคการเมืองโดยทั่วไป

พรรคการเมือง (Political Party) พรรคการเมืองมีความสำคัญมากในประเทศที่มีการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย ไม่ว่าประเทศนั้นจะปกครองโดยเผด็จการหรือสังคมนิยม แบบคอมมิวนิสต์ ตลอดถึงการปกครองแบบประชาธิปไตย จะต้องมียพรรคการเมือง เพราะพรรคการเมืองเป็นตัวเชื่อมระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยผู้บริหารประเทศย่อมมาจากตัวแทนของประชาชนหรือหัวหน้าพรรคการเมือง เมื่อพรรคการเมืองใดได้รับเลือกตั้งได้เสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรก็เข้ามาจัดตั้ง หรือเป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศ เช่น ในปัจจุบัน พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย เป็นนายกรัฐมนตรีบริหารประเทศเหล่านี้ เป็นต้น

แนวคิดและความเป็นมาของพรรคการเมืองโดยสังเขป

เมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว พรรคการเมืองก่อตั้งครั้งแรกในทางทวีปยุโรป โดยเฉพาะในอังกฤษ, ฝรั่งเศส, เยอรมัน, อิตาลี ประมาณปี ค.ศ. 1700 เศษ อังกฤษเป็นแม่แบบแม่บทของการเมืองมา 800 ปีมาแล้ว แต่ของประเทศไทยที่เรานั้นการเมืองเริ่มมีมาหรือพรรคการเมืองมาเริ่มต้นประมาณกว่า 70 ปีมาแล้ว เราจึงต้องพัฒนาไปเรื่อย ๆ พรรคการเมืองเริ่มก่อตั้งครั้งแรกในอังกฤษต่อมาเมื่อมีความเจริญขึ้น ลักษณะของการตั้งพรรคการเมืองในตอนแรกยังไม่ได้เป็นพรรค (Party) แต่เป็นกลุ่ม, ชมรม, สโมสรหรือสมาคมนั่นเอง การจับกลุ่มในสมัยแรก ๆ ยังไม่ถึงเป็นพรรคการเมืองเป็นเพียงการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันเท่านั้นเอง แต่หากเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมทางการเมือง จึงกลายเป็นพรรคการเมือง ต่อมาในศตวรรษที่ 19 อังกฤษได้เริ่มมีการตั้งเป็นพรรคการเมือง พรรคที่ตั้งขึ้นครั้งแรก ได้แก่ พรรค Tony ซึ่งอีก 100 ปีต่อมา ได้กลายเป็น

พรรคอนุรักษนิยม (Conservative) และอีกพรรคหนึ่งชื่อพรรค Whing ในปัจจุบันกลายเป็นพรรคเสรีนิยม (Liberal) อีกพรรคหนึ่งคือพรรค Labour ซึ่งยังคงอยู่ในปัจจุบันนี้เอง¹

พรรคการเมืองในประเทศอังกฤษมี 3 พรรคใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ

1. พรรคอนุรักษนิยม (Conservative)
2. พรรคเสรีนิยม (Liberal)
3. พรรคแรงงาน (Labour)

ซึ่งในปัจจุบัน (พ.ศ. 2545) พรรคแรงงานของอังกฤษเป็นรัฐบาล โดยมีนโยบายช่วยเหลือคนยากจนโดยมีนายโทนี่ แบลร์ เป็นนายกรัฐมนตรี หลังจากมีการพัฒนาทางการเมืองในอังกฤษแล้วก็มี การขยายตัวไปเรื่อย ๆ จนไปถึงประเทศฝรั่งเศส, เยอรมัน และอิตาลี เข้าสู่ประเทศสหรัฐอเมริกาและตลอดถึงกลุ่มประเทศในเครือจักรภพของอังกฤษ เช่น ประเทศอินเดีย อาร์เจนตินา ในเอเชียก็เข้ามาถึงในประเทศไทยและเข้าสู่ประเทศในทวีปอาฟริกา ตามลำดับ

ความหมายของพรรคการเมือง

ความหมาย (Meaning) ของพรรคการเมืองตรงกับภาษาอังกฤษว่า Party มาจากคำว่า Part แปลว่า ส่วนหนึ่งในภาษาลาตินเขียนว่า Partire แปลว่า ส่วนหนึ่ง หรือแบ่งส่วน ดังนั้น พรรคการเมืองจึงหมายถึงการที่หลาย ๆ คน มารวมกันนั่นเอง คำว่า Party จึงเกิดจากหลาย ๆ ส่วนมารวมกันเป็นกลุ่มของคนที่มีแนวคิด มีความคิดเห็น มีอุดมการณ์ มีวิธีการและมีอะไรที่เหมือนกันมารวมกันกลายเป็นพรรคการเมือง ตามความเป็นจริงแล้ว คนเราเมื่อมารวมกลุ่มกันเป็นพรรคการเมืองแล้วไม่ควรที่จะเปลี่ยนกลุ่ม เปลี่ยนอุดมการณ์ เมื่ออยู่พรรคใดก็ควรอยู่พรรคนั้นให้นานที่สุด ถ้าเปลี่ยนพรรคก็แสดงว่าเปลี่ยนอุดมการณ์ จนในที่สุดจะกลายเป็นนักการเมืองที่ไม่มีอุดมการณ์

ต่อมานักรัฐศาสตร์ได้ให้ความหมายเชิงคำนิยามของพรรคการเมืองไว้ดังนี้ พรรคการเมืองและความหมาย (Political party and Meaning)

¹ จรัสพงศ์ คลังกรม, พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์, เอกสารประกอบคำบรรยาย ปริญญาโท ภาคพิเศษ คณะรัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544), หน้า 1-13.

Edmund Burke (เอ็ดมันด์เบอร์ก์) ซึ่งมีความหมายว่า พรรคการเมือง คือ กลุ่มคนที่รวมตัวกันเพื่อที่จะส่งเสริมผลประโยชน์ของชาติด้วยความพยายามร่วมกันตามหลักการบางอย่างซึ่งเห็นพ้องต้องกัน

ดังเช่น มีอุดมการณ์ สังคมนิยมเหมือนกัน ซึ่งหมายถึงอุดมการณ์ที่รัฐเป็นเจ้าของกิจการทั้งหมด เช่น ในจีน อินเดีย ฟินแลนด์ หรือมีแนวคิดแบบเสรีนิยมเหมือนกัน ซึ่งรัฐปล่อยให้เอกชนทำเองทั้งหมด ไทยเราก็เป็นแบบเสรีนิยม แนวคิดตรงนี้เราไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ คนไทยบางคนมีแนวคิดแบบสังคมนิยม เช่น พ.อ.สมคิด ศรีสังคม ปัจจุบันเป็นสมาชิกวุฒิสภา จังหวัดอุดรธานี (2545) เคยตั้งพรรคสังคมนิยมซึ่งต่อมา ก็ไปไม่รอดไม่ประสบความสำเร็จ เอ็ดมันด์เบอร์ก์บอกว่าหลักการบางอย่างนั้นต้องเห็นพ้องต้องกันเป็นส่วนใหญ่ ส่วนข้อปลีกย่อยอาจมีความแตกต่างกันได้บ้าง แนวคิดของเอ็ดมันด์เบอร์ก์จะเห็นได้ว่ามันกว้างเกินไป และไปเน้นเรื่องกลุ่มผลประโยชน์ด้วยแทนที่จะเน้นเรื่องการเมืองเพียงอย่างเดียวจริงๆ แล้ว กลุ่มผลประโยชน์กับกลุ่มการเมืองต่างกันมาก กลุ่มการเมืองเน้นเรื่องการเข้าไปมีส่วนร่วมในคณะรัฐบาล แต่กลุ่มผลประโยชน์จะเน้นเฉพาะเรื่องผลประโยชน์ของคนมากกว่าส่วนอื่น เช่น กลุ่มสหภาพแรงงานต่างๆ กลุ่มสมาคม กลุ่มสมาชิกคนจน เป็นต้น²

Duverger (ดูเวอร์เช) ชาวฝรั่งเศส กล่าวว่าพรรคการเมืองเป็นองค์การที่มุ่งต่อสู้ทางการเมือง เพื่อให้ได้ชัยชนะในการเลือกตั้งและไปเน้นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือได้เป็นคณะรัฐบาลให้ได้มาซึ่งอำนาจ หรือเพื่อการมีส่วนแบ่งในการใช้อำนาจบริหารปกครอง เพื่อที่จะเข้าไปควบคุมหรือกำหนดนโยบายของรัฐบาล

ลิวทันทซ์ ทูททูน พรรคการเมืองเป็นกลุ่มบุคคลที่มีแนวความคิดในทางการเมืองเหมือนกัน ๑ รวมตัวกันเพื่อที่จะส่งสมาชิกสมัครรับเลือกตั้ง โดยหวังที่จะได้เป็นรัฐบาลหรือมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

สุขุม นวลสกุล ให้ความหมายของพรรคการเมืองว่าเป็นที่รวมกลุ่มบุคคลที่มีแนวคิดทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจคล้ายคลึงกันรวมกันเพื่อจุดประสงค์ที่จะส่งบุคคลเข้ารับสมัครรับเลือกตั้ง เพื่อให้ได้เสียงข้างมากในสภาเพื่อมีโอกาสจัดตั้งรัฐบาลและบริหารประเทศตามนโยบายที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของกลุ่ม

² ธีรพงศ์ คลังกรณ์, เรื่องเดียวกัน.

ออสติน แรนนีและวิลล์มัวร์ เคนดอลล์ (Austin Ranney and Willmoore Kendall) ได้ให้นิยามว่าพรรคการเมือง ได้แก่ “กลุ่มบุคคลหลายกลุ่มที่มาวมกันเพื่อคัดเลือกบุคคลเข้ารับสมัครรับเลือกตั้ง และหวังที่จะชนะการเลือกตั้งเพื่อเข้าไปควบคุมการดำเนินงานและนโยบายของรัฐบาล”

สรุป พรรคการเมือง หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีแนวคิดหรือแนวความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองคล้าย ๆ กัน หรือเหมือนกันมาร่วมกันจัดตั้งองค์การด้วยความสมัครใจเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง โดยมีจุดประสงค์ที่จะเข้าไปมีอำนาจทางการเมืองในการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม

หน้าที่ของพรรคการเมือง

1. เลือกสรรบุคคลเข้าสมัครรับเลือกตั้ง
2. เสนอนโยบายชี้ประเด็นปัญหาและแนวทางแก้ไข
3. สื่อกลางระหว่างประชาชนกับองค์การของรัฐ
4. จัดตั้งรัฐบาลพรรคที่ชนะการเลือกตั้งได้เสียงข้างมากได้จัดตั้งรัฐบาล
5. ปลุกระดมมวลชนให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง
6. หน้าที่ในฐานะฝ่ายค้าน

ลักษณะของพรรคการเมือง

1. คณะบุคคลรวมตัวกันเป็นองค์กร
2. ความคิดหลักการสอดคล้อง
3. มีการกำหนดประเด็นปัญหาและนโยบาย
4. คัดเลือกตัวแทนลงสมัครรับเลือกตั้งตำแหน่งทางการเมือง
5. จุดมุ่งหมายเพื่อกำหนดควบคุมบริหารนโยบายของพรรคในฐานะรัฐบาล

บทบาทของพรรคการเมือง

1. ช่วยให้การเลือกตั้งเป็นไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ
2. ช่วยทำให้กลไกทางการเมืองดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องต้องกันของ

สมาชิก

3. ช่วยรักษาอำนาจในการปกครองต่าง ๆ ให้สืบต่อเนื่องกัน และเป็นการถ่ายทอดอำนาจ เป็นไปอย่างถูกต้องตามครรลอง

4. ประสานประโยชน์ของกลุ่มชนในสังคม

5. ช่วยให้มีการพัฒนาทางการเมือง

พรรคการเมืองที่แท้จริงในอุดมคติของคนทั่วไป

1. ต้องมีความยั่งยืน ไม่อิงกับชีวิตบุคคลหนึ่งบุคคลใดหรืออำนาจของผู้นำพรรคเพียงฝ่าย เดียว

2. มีองค์กรย่อยหรือสาขากระจายลงสู่ภูมิภาคในระดับท้องถิ่น

3. ผู้นำพรรคหรือหัวหน้าพรรคต้องดูแล และรับผิดชอบในการได้รับชัยชนะจากการเลือกตั้ง หรือพ่ายแพ้จากการเลือกตั้ง กรณีถ้าชนะการเลือกตั้งพรรคการเมืองนั้นสามารถจัดตั้งรัฐบาลโดย สามารถร่วมกับพรรคอื่น ๆ

4. ดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมืองได้อย่างต่อเนื่อง และมีประโยชน์ต่อสังคมเพื่อส่วนรวม

สรุปโดยย่อ

“ประชาชนสามารถใช้พรรคการเมืองเป็นเครื่องมือในการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน ได้อย่างสอดคล้อง และอย่างแท้จริง ตลอดถึงการมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของประเทศได้อย่าง มีประสิทธิภาพและเป็นระบบ”

พรรคการเมืองของไทย

สาเหตุที่เกิดพรรคการเมือง

1. เพื่อสนับสนุนผู้นำทางการเมือง

2. เกิดจากอุดมการณ์ร่วมกัน

3. ผลประโยชน์ร่วมกัน

4. เพื่อรักษาประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง

การแบ่งประเภทพรรคการเมือง

การแบ่งประเภทของพรรคการเมืองนั้น อาจทำได้หลากหลายวิธี เช่น Almond เสนอให้แบ่งเป็น 4 ประเภทคือ

1. ระบบพรรคอำนาจนิยม (authoritarian)
2. ระบบพรรคหลักไม่ใช่อำนาจนิยม (dominant non – authoritatian)
3. ระบบพรรคสองพรรคแข่งขัน (competitive two – party)
4. ระบบหลายพรรคแข่งขัน (competitive muti – party)

หรือในกรณีของ Sartori ได้จัดแบ่งพรรคการเมืองออกเป็นประเภทโดยใช้หลักการพิจารณา คือ เป็นระบบพรรคที่มีการแข่งขัน หรือว่าเป็นระบบพรรคที่ไม่มีการแข่งขัน (competitive or non-competitive) ภายใต้กฎเกณฑ์อื่น ๆ ร่วมกัน คือ จำนวนพรรคการเมืองและความเข้มข้นทางอุดมการณ์ของพรรค (ideological intensity)

แต่งงานในชั้นนี้จะใช้ระบบพรรคการเมืองเป็นหลักในการแบ่งประเภทเพราะจะทำให้ได้ง่ายซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ³

1. ระบบพรรคเดียว (one – party system)
2. ระบบสองพรรค (two – party system)
3. ระบบหลายพรรค (multi – party system)
4. ระบบพรรคเด่นพรรคเดียว (one – party dominant system)

1. ระบบพรรคเดียว (one-party system) เป็นระบบที่มีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวที่ถูกต้องตามกฎหมายใช้รัฐธรรมนูญ และเป็นเพียงพรรคการเมืองเดียวที่มีบทบาทอยู่ในวงการเมือง ทำให้พรรคการเมืองอื่นไม่สามารถมีสิทธิ์ทางการเมืองได้ ดังจะพบได้ในประเทศที่มีการปกครองระบอบสังคมนิยม เช่น พรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศสหภาพโซเวียตก่อนล่มสลาย หรือในประเทศที่มีการปกครองแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จนิยม (totalitarianism) เช่น พรรคฟาสซิสต์ของอิตาลี และพรรคนาซีของเยอรมันนีในสมัยก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ลักษณะสำคัญประการ

³ จรัสพงศ์ คลังกรรม, เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-13.

หนึ่งของระบบนี้ คือ พรรคจะมีอำนาจสูงสุด นั่นคือ มีอำนาจเหนือรัฐบาล การแข่งขันการเมืองจึงเป็นไปในลักษณะการต่อสู้กันระหว่างสมาชิกภายในพรรค

2. ระบบสองพรรค (two-party system) ไม่ได้หมายความว่าในประเทศที่มีระบบสองพรรคการเมืองนี้ จะมีพรรคการเมืองเพียงแค่สองพรรค ตรงกันข้ามประชาชนในระบบสองพรรคกลับมีเสรีภาพที่จะจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาแข่งขันกันได้อย่างเสรี เพียงแต่ว่าในพรรคการเมืองที่หลากหลายนั้นจะมีเพียงสองพรรคเท่านั้นที่มีบทบาท และแข่งขันอำนาจซึ่งกันและกัน และจะมีเพียงพรรคการเมืองเดียวที่ได้รับชัยชนะจากการเลือกตั้งอย่างเด็ดขาด และเป็นเสียงข้างมากพอที่จะเข้าไปบริหารประเทศโดยไม่จำเป็นต้องร่วมกับพรรคการเมืองอื่น ระบบสองพรรคทำให้การแข่งขันทางการเมืองเป็นไปอย่างชัดเจน นั่นคือหากพรรคใดได้คะแนนเสียงมากพรรคนั้นก็จะได้เป็นรัฐบาล ส่วนอีกฝ่ายก็จะกลายเป็นพรรคฝ่ายค้านไปโดยปริยาย ระบบสองพรรคจึงทำให้รัฐบาลมีเสถียรภาพเกิดความมั่นคงและต่อเนื่องในการบริหารปกครอง อีกทั้งยังเป็นการประหยัดทรัพยากรบุคคลและอื่น ๆ อีกด้วย เพราะพรรคการเมืองมากทำให้ต้องใช้ทรัพยากรมากอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ระบบสองพรรคจะพบได้ในประเทศที่เป็นแม่แบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกาจะมีพรรค Democrat กับ Republican และประเทศอังกฤษจะมีพรรค Conservative กับพรรค Labour แม้ในบางครั้งพรรค Liberal (เสรีนิยม) จะได้คะแนนความนิยมสูงจนทำให้ขึ้นมาเป็นคู่ระหว่างพรรคดังกล่าวก็ตาม แต่โดยส่วนมากก็จะเป็นการแข่งขันกันระหว่างสองพรรคแรกมากกว่า

3. ระบบหลายพรรค (multi-party system) จะมีพรรคการเมืองหลายพรรค และภายหลังการเลือกตั้งจะไม่มีพรรคการเมืองใดที่ครองเสียงข้างมากในสภา จนสามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ จึงต้องร่วมกับพรรคการเมืองพรรคอื่น ๆ เพื่อให้ได้เป็นเสียงข้างมากแล้วจัดตั้งรัฐบาล เพราะฉะนั้นในระบบหลายพรรคจึงเกิดรัฐบาลผสม (coalition government) จากการที่เป็นรัฐบาลผสมทำให้รัฐบาลไม่มีเสถียรภาพและไม่มั่นคงในการบริหารบ้านเมือง เกิดการยุบสภาบ่อยครั้งแต่ก็มีข้อดีตรงที่ประชาชนสามารถที่จะเลือกพรรคที่มีนโยบายตรงตามความต้องการของตนได้จริง ๆ (ประเทศไทย)

4. ระบบพรรคเด่นหลายพรรคแต่เด่นพรรคเดียว (one-party dominant system) จะมีพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่งซึ่งมีอำนาจ และความได้เปรียบทางการเมืองอย่างเด็ดขาด จนมีลักษณะการผูกขาดเป็นรัฐบาลจากพรรคการเมืองนั้นพรรคเดียว แม้ว่าการเลือกตั้งทุกครั้งจะมี

พรรคการเมืองลงแข่งขันหลายพรรคก็ตาม เช่น พรรค Congress ในประเทศอินเดีย พรรค People's Action ในประเทศสิงคโปร์ และพรรค Liberal Democrat ในประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น

ประวัติความเป็นมาของพรรคการเมืองไทย

พรรคการเมืองไทยได้ถูกวางรากฐานครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการทดลองใช้ในเมืองคูตธานีซึ่งเป็นเมืองจำลอง ที่ประกอบด้วยพรรคการเมืองสองพรรค คือ พรรคโบว์น้ำเงินกับพรรคโบว์แดง หัวหน้าพรรคโบว์น้ำเงิน คือ ท่านราม ฅ กรุงเทพฯ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ) และหัวหน้าพรรคโบว์แดง คือ พลเอกเจ้าพระยารามราฆพ แต่ในลักษณะของการจำลองพรรคการเมืองเพื่อการทดลองใช้เฉพาะในเมืองคูตธานีเท่านั้น ไม่ได้มีพรรคการเมืองแพร่หลายไปสู่ประชาชนโดยแท้จริง พรรคการเมืองทั้งสองพรรคจึงไม่ได้มีความหมายเป็นพรรคการเมืองโดยแท้แต่ประการใด

พรรคการเมืองตามความหมายทางรัฐศาสตร์ได้ถือกำเนิดขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรก ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั่นคือ คณะราษฎร ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็น สมาคมคณะราษฎร โดยมีการจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายและมีการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในลักษณะของพรรคการเมือง ภายใต้อำนาจ “สมาคมคณะราษฎร” ส่วนสาเหตุที่สมาคมคณะราษฎรไม่ใช้ชื่อพรรคการเมืองอาจเป็นเพราะต้องการผูกขาดอำนาจทางการเมือง เพราะหากใช้คำว่าพรรคการเมืองคงจะมีผู้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาแข่งขัน ดังจะเห็นได้จากกรณีคณะบุคคลได้ยื่นขอจดทะเบียนสมาคมโดยใช้ชื่อว่า “คณะชาติ” เพื่อทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านถ่วงดุลอำนาจของรัฐบาลซึ่งเป็นของคณะราษฎร แต่รัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดาไม่อนุญาต พร้อมกับอ้างเหตุผลว่า บ้านเมืองในขณะนั้นยังไม่สงบเรียบร้อยจึงยังไม่สมควรให้มีการจัดตั้งสมาคมอื่นนอกเหนือจากสมาคมคณะราษฎร และอีกสาเหตุหนึ่งอาจเพราะคำว่าพรรคการเมืองเป็นคำใหม่จนอาจกลายเป็นปัญหาทางการเมืองได้

จุดจบของสมาคมคณะราษฎรที่ผูกขาดอำนาจทางการเมืองมาเป็นเวลานาน เกิดจากรัฐบาลภายใต้การนำของนายควง อภัยวงศ์ ที่มีความเห็นว่าควรจะให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองให้มากขึ้น โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองนั้นถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะพรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างอำนาจรัฐกับ

ประชาชน การผูกขาดอำนาจทางการเมืองโดยพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวนั้นก็เป็นวิธีการที่เป็นอุปสรรคต่อระบอบประชาธิปไตยอย่างยิ่ง เพื่อเป็นการยุติการผูกขาดทางการเมืองจึงได้มีการตราพระราชบัญญัติในลักษณะพระราชกฤษฎีกาที่ตนสังกัดและมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2489 ซึ่งมีบทบัญญัติในสิทธิ เสรีภาพพื้นฐานของประชาชน รวมทั้งการตั้งพรรคการเมืองทำให้มีการก่อตั้งพรรคการเมืองและกลุ่มอิสระที่ไม่ได้สังกัดพรรคจำนวนหนึ่ง แต่เพราะยังไม่มีการตราพระราชบัญญัติพรรคการเมืองรับรอง ทำให้พรรคการเมืองไม่ได้ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อเป้าหมายการเป็นรัฐบาล แต่เพราะการมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากพรรคอื่น หรือเพราะต้องการสนับสนุนบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้นแล้วพรรคการเมืองก็ต้องสลายตัวไป เนื่องจากการก่อรัฐประหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494

ต่อมาในรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการตามพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับแรกในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2498 และมีพรรคการเมืองไทยตามพระราชบัญญัติเกิดขึ้นมากถึง 30 พรรค แต่ในที่สุดบทบาทของพรรคการเมืองทั้งหมดก็ถึงที่สุดลง เพราะการรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 และนับตั้งแต่วันที่ทำการรัฐประหารจนวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2511 ประเทศไทยไม่มีพรรคการเมืองเกิดขึ้นเลย จนกระทั่งมีการตราพระราชบัญญัติพรรคการเมืองภายหลังที่คณะปฏิวัติประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองพ.ศ. 2511 ทำให้พรรคการเมืองไทยมีโอกาสดำเนินการได้อีกครั้งหนึ่ง และในครั้งนี้มีพรรคการเมืองเกิดขึ้นทั้งหมด 17 พรรค แต่ก็เพียงระยะเวลาสั้น ๆ เพราะภายหลังการเลือกตั้ง จอมพลถนอม กิตติขจร ก็ยังคงได้รับการสนับสนุนให้เป็นนายกรัฐมนตรีและเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่สามารถควบคุมสภาได้ จอมพลถนอม ก็รัฐประหารตนเองเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 พรรคการเมืองไทยจึงต้องยุติบทบาทลงอีกครั้งจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ทำให้รัฐบาลโดยการนำของจอมพลถนอมต้องลาออกจากตำแหน่งทางการเมือง

รัฐบาลชุดต่อมาภายใต้การนำของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมืองทำให้มีพรรคการเมืองเกิดขึ้นมากถึง 43 พรรค ภายใต้รัฐธรรมนูญฯ ที่มีความเป็นประชาธิปไตยสูง ทำให้พรรคการเมืองมีเสรีภาพในการรณรงค์และแสดงบทบาทได้อย่างกว้างขวาง แต่ในที่สุดบรรยากาศแห่งประชาธิปไตยก็ต้องสะดุดลงอีกครั้งจากการก่อรัฐประหารโดยพลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ประเทศไทยจึงอยู่โดยปราศจากพรรคการเมืองอีกครั้ง จนกระทั่งในสมัย

รัฐบาลของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้มีการจัดให้มีการเลือกตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2522 แต่ลักษณะพิเศษทางการเมืองสมัยนี้ คือ การไม่สนับสนุนระบบพรรคการเมือง โดยยอมให้มีผู้สมัครอิสระจำนวนมาก ทั้งนี้เพื่อเป็นการเอื้อต่อการรวบรวมเสียงสมาชิกสภาผู้แทนให้สนับสนุนพลเอกเกรียงศักดิ์ ให้กลับมามีอำนาจอีกครั้งหนึ่ง พรรคการเมืองไทยจึงไม่มีโอกาสในการพัฒนาเพื่อความเป็นสถาบันทางการเมืองที่มีเสถียรภาพได้⁴

ต่อมาเมื่อพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เข้ามาเป็นผู้นำการบริหารประเทศในปี พ.ศ. 2523 พรรคการเมืองจึงมีโอกาสดำเนินการที่ต่อเนื่องจนถึงรัฐบาลของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ก็ต้องชะงักงันอีกครั้งภายหลังการก่อรัฐประหารของคณะทหารที่เรียกตนเองว่า คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ หรือ รสช. เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 และแม้ว่าการรัฐประหารครั้งนี้จะปกครองด้วยอำนาจเผด็จการ ไม่นานนักก็จัดให้มีการเลือกตั้ง แต่ผลการเลือกตั้งที่มีพรรคเฉพาะกิจเพื่อสนับสนุนบุคคลในคณะ รสช. ในการสืบทอดอำนาจทางการเมืองจนกลายเป็นเหตุให้เกิดเหตุชุมนุมประท้วง และการจลาจลเมื่อวันที่ 17 - 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 ทำให้รัฐบาลของพลเอกสุจินดาต้องลาออก

หลักจากนั้นเป็นต้นมาก็ได้มีการเลือกตั้งและเปิดโอกาสให้พรรคการเมืองได้แสดงบทบาททางการเมืองได้อีก ทั้งในแง่การรณรงค์หาเสียง การลงสมัครรับเลือกตั้งและการเป็นรัฐบาลโดยพรรคการเมืองที่ได้คะแนนเสียงมากที่สุดเป็นแกนนำจัดตั้ง จนถึงปัจจุบันประเทศไทยมีนายกรัฐมนตรีที่มาจากเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย 3 คน ใน 4 คณะรัฐบาล คือ นายชวน หลีกภัย, นายบรรหาร ศิลปอาชา, พลเอกชวลิต ยงใจยุทธและนายชวน หลีกภัย อยู่บริหารประเทศชาติครบวาระ 4 ปี ต่อมาได้ประกาศยุบสภาก่อนครบวาระเพียงไม่กี่วัน เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน 2540 จึงได้กำหนด วันที่ 6 มกราคม 2544 เป็นวันเลือกตั้ง ผลปรากฏว่าพรรคไทยรักไทยได้คะแนนสูงสุด ได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้าสภามากที่สุดและได้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน (2545)

⁴ ธีรพงศ์ คลังกรณ์, เรืองเดี๋ยวกัน, หน้า 10.

หนังสืออ่านประกอบบทที่ 5

- จรัสพงศ์ คลังกรณ์. พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์. เอกสารประกอบคำบรรยายปริญญาโท
ภาคพิเศษคณะรัฐศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544.
- ชวงค์ ฉายะบุตร. หลักพรรคการเมือง. พระนคร: โรงพิมพ์จำลองศิลป์, 2511.
- เชาวนะ ไตรมาศ. กรอบนโยบายแม่บทของพรรคการเมืองไทยยุคใหม่. กรุงเทพฯ: สุขุมและบุตร,
2541.
- เชาวนะ ไตรมาศ. พรรคการเมืองไทย: ภูมิหลังทางโครงสร้าง หน้าที่และพัฒนาการทางสถาบัน.
กรุงเทพฯ: สุขุมและบุตร, 2540.
- ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ. พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช,
2524.
- มนตรี รูปสุวรรณ. กฎหมายรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์, 2541.
- สุรพล ราชภัณฑารักษ์. พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย-
รามคำแหง, 2539.
- หยุด แสงอุทัย. พรรคการเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2517.
- อานนท์ แสงอุทัย. พรรคการเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์, 2545.